

İnovasyon ve Bilgi İletişim Teknolojilerinin Azerbaycan'da e-Ticaretin Gelişimine Etkisi

Impact of Innovation and Information Communication Technologies on the Development of e-Commerce in Azerbaijan

Prof. Dr. Farhad Rahmanov [ID 0000-0003-2911-8179](#)
Assoc. Prof. Dr. Elchin Suleymanov [ID 0000-0002-6075-2744](#)
Khayala Ibrahimova [ID 0000-0002-8380-9117](#)

Abstract

The development of e-commerce in Azerbaijan has been influenced by the significant impact of innovation and information and communication technology (ICT). The widespread availability of technology, secure online payment systems, e-commerce platforms, and logistics and delivery innovations have all contributed to the growth and success of e-commerce in the country. The emergence of local payment systems and the availability of global e-commerce platforms have made it easier for businesses to reach a wider audience, while consumers have been able to access a greater range of products and enjoy the convenience of online shopping. However, there is still potential for further growth and development in areas such as online security and consumer protection. This paper discusses the impact of innovation and information and communication technology (ICT) on the development of e-commerce in Azerbaijan. The widespread availability of technology, secure online payment systems, and the emergence of e-commerce platforms have made it easier for businesses in Azerbaijan to reach a global audience and for consumers to access a wide range of products from around the world. Innovations in logistics and delivery have also made it easier and more convenient for consumers to shop online and receive their purchases quickly. While the impact of innovation and ICT has been significant in creating a thriving e-commerce ecosystem in Azerbaijan, there is still room for further growth and development, particularly in the areas of online security and consumer protection.

1 Giriş

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri, ülkelerin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak, entelektüel potansiyeli artırmak, ülke ekonomisini geliştirmek, işsizliği azaltmak ve insanların maddi refahını iyileştirmek için uygun bir araç olarak kabul edilmektedir. Kamu yönetimi, sağlık, eğitim, ekonomi ve diğer alanlarda yeni değerler yaratan bilgi ve iletişim teknolojileri ekonomik ilişkilerin önemli bir parçasıdır. İnternet medyasının gelişmesi, elektronik gazete ve dergilerin yaygınlaşması, yurt içi ve yurt dışı sosyal ağların yaygınlaşması bilgi iletişim teknolojilerinin topluma sağladığı katkılardır. Önümüzdeki on- on beş yılda bilgi iletişim teknolojilerinin hacminin 5-10 kat artırılması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik potansiyelinin güçlendirilmesi ve toplumun BİT ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bunu başarmak için yenilikçi, rekabetçi ve ihracata yönelik bilgi ve iletişim teknolojilerinin potansiyelini oluşturmak, Azerbaycan'ı bölgesel bilgi iletişim hizmetleri merkezine dönüştürmek, vatandaşlar ve toplumun mevcut teknoloji ve yenilik fırsatlarını, ürünlerini ve hizmetlerini etkin bir şekilde kullanması için koşullar yaratmak ve çoğaltmak, onların bilgi ve iletişim teknolojisi kullanım becerilerini ve E-devlet kapsama alanını geliştirmek ve Azerbaycan'ı küresel bilgi ağına entegre etmek önemlidir (İbrahimova, 2021).

Bilgi teknolojileri, bilginin daha verimli kullanılması ve her alanda hızlı gelişimin temelini oluşturmaktadır. Ancak bilişim teknolojilerini etkin kullanmayan ülkeler, gelecekte birçok alanda diğer ülkelerin gerisinde kalma tehdidiyle karşı karşıya kalabilirler. Bilgi ve iletişim teknolojileri, İnternet ekonomisinin gelişmesinde, geleneksel ekonomik sektörlerin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İnternet ekonomisi, yeni kullanım ve katılım ortamlarının oluşması, verimliliğin artırılması, rakiplere karşı avantaj sağlanması, bilgi kaynaklarının verimli kullanılması ve bütün olarak toplumun refahının iyileştirilmesi için koşullar yaratır.

E-ticaret, son yıllarda dünyanın birçok ülkesinde hızla gelişen bir alandır ve bu gelişmede inovasyon ve bilgi iletişim teknolojilerinin (BİT) rolü önemli bir faktördür. Azerbaycan'da e-ticaret sektöründe de büyük değişimler yaşanıyor ve bu gelişmede inovasyon ve BİT'lerin büyük etkisi var.

İnovasyon, yeni fikirler yaratma ve bunları uygulamaya koyma sürecidir. BİT, bilgi kaynaklarının, teknolojilerin ve iletişim araçlarının kullanımıyla ilgili işlerin uygulanması anlamına gelir. E-ticaret sektöründe inovasyon ve BİT birlikte çalışarak yeni iş fırsatları yaratır, müşterilere daha geniş bir ürün yelpazesi sunar ve ticaret verimliliğini artırır.

Azerbaycan'da e-ticaretin gelişimini etkileyen ilk aşama, BİT altyapısının geliştirilmesidir. Son yıllarda ülkemizde internetin yaygınlaşması, cep telefonlarında BİT'in gelişmesi ve elektronik ödeme sistemlerinin kurulması elektronik ticaretin gelişmesine büyük ivme kazandırmaktadır. BİT altyapısının geliştirilmesi, ticari

işlemlerin ve bilgi paylaşımının daha hızlı ve etkin bir şekilde uygulanmasını sağlar (Rahmanov, Suleymanov, Ibrahimova, 2019.).

İnovasyonun ve BİT'lerin ikinci etkisi, önemli e-ticaret ürünlerinin ortaya çıkması ve gelişmesidir. Azerbaycan'da birçok e-ticaret platformu, çevrimiçi mağaza, ticaret portalı ve sosyal medya platformu faaliyet göstermektedir. Bu platformlar, müşterilere geniş bir ürün yelpazesi sunmayı mümkün kılmakta ve hayatlarını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, çevrimiçi ürün ve hizmet satışı, ticari işlemleri daha hızlı, daha uygun maliyetli ve daha verimli hale getirir.

Üçüncü etki, elektronik ticaretin güvenliğini sağlamaktır. BİT inovasyonu, e-ticaretin güvenliğine ve mahremiyetine daha fazla odaklanmayı sağlar. Müşteriler, kişisel bilgileri ve ödeme bilgileri, ICT-innovation aracılığıyla güvenlik önlemleriyle korunmaktadır. Bu, e-ticaretin geliştirilmesinin güveni artırmasına ve çevrimiçi alışveriş yaparak daha fazla insanı geleneksel ticarete çekmesine olanak tanır.

Son olarak, Azerbaycan'da e-ticaretin gelişmesinde inovasyon ve BİT'in etkisinin bir sonucu olarak, iş sektörleri arasındaki küresel ticaret mesafeleri azalmakta, yeni iş modelleri yaratılmakta ve çevreye olan etki azalmaktadır. Elektronik ticaret, Azerbaycan'da ekonominin çeşitlenmesini desteklemekte ve uluslararası ticaretin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Genel olarak, Azerbaycan'da e-ticaretin gelişmesinde inovasyon ve BİT'in etkisinin önemli olduğu söylenebilir. Bu alandaki değişiklikler, ticaret süreçlerinin daha verimli hale gelmesine ve müşteriler için daha rahat, hızlı ve güvenli alışveriş yapmalarına olanak sağlamaktadır. Azerbaycan'ın e-ticaret sektörünün gelişiminde BİT ve inovasyon çözümlerinin öneminin her gün daha da artacağı kesindir.

2 İnovasyon ve Bilgi İletişim Teknolojilerinin Gelişimi

İnovasyon ve BİT gelişimi, bir ülkenin sosyal, ekonomik ve teknolojik alanlarda ilerlemesinin ana kaynağı haline gelmektedir. Bu iki faktör, yeni fikirlerin ortaya çıkması, yeni teknolojilerin uygulanması ve bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte ekonomik, sosyal ve diğer alanlarda değişimlere neden olmaktadır. İnovasyon ve BİT gelişiminin aşağıdaki alanlarda etkilidir:

Ekonomi alanı: İnovasyon ve BİT gelişimi, iş modellerinde değişikliklere yol açmaktadır. BİT inovasyon araçlarıyla iş süreçleri otomatikleştirilir, daha etkin hale getirilir ve hızlandırılır. Kendini ilan eden yapay zeka, blockchain, otomatikleştirilmiş süreçler vb. gibi yeni teknolojiler iş süreçlerinde gelişir ve şirketler için rekabet avantajı yaratır.

Eğitim: İnovasyon ve BİT, eğitimdeki değişiklikleri yönlendiriyor. Eğitim sürecinde yeni teknolojiler kullanılmakta, okullarda ve üniversitelerde daha etkileşimli ve modern öğretim yöntemleri uygulanmaktadır. E-öğrenme platformları, çevrimiçi kurslar ve veri tabanları, eğitimin daha fazla kişiye fayda sağlamasına olanak tanır.

Sosyal alan: BİT inovasyonu, sosyal alana da değişiklikler getirir. Sosyal medya platformları, internet iletişimi ve mobil uygulamalar sayesinde insanların daha kolay ve hızlı bir şekilde birbirine bağlanması mümkün olmaktadır. Kültür, ilişkiler ve toplumda değişikliklere neden olur.

Sağlık sektörü: İnovasyon ve BİT'in sağlık sektörü üzerinde de etkisi var. Talimat ve kontrol sistemleri, teletıp, e-sağlık hizmetleri gibi teknolojiler, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve mesafe fark etmeksizin daha fazla kişiye ulaşmasını sağlar.

Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi küresel toplumları birbirine yaklaştırmakta, küresel pazarı hacmini genişletmekte ve uluslararası ticaret hacmini artırmaktadır. Büyük veri tabanları, çevrimiçi ticaret platformları ve teknoloji şirketleri, dünya çapında ticari bağlantılara olanak tanır ve işbirliğini geliştirir (Machlup, 2014).

Bu alanlarda yenilik ve BİT gelişimi toplumlar için birçok fırsat yaratmaktadır. Ekonominin gelişmesi, iş olanaklarının artması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve inovasyon merkezli bir kültürün oluşması bu gelişimin sonuçlarıdır. Bu nedenle yenilik ve BİT gelişimi her ülkenin öncelikleri arasında yer almalı ve desteklenmelidir.

3 İnovasyon ve Bilgi İletişim Teknolojilerinin E-ticarette Kullanımı

E-ticarette BİT'in inovasyonu ve kullanımı, iş süreçlerinde ve geleceğe yönelik uygulamalarda değişiklikler yapılmasına yardımcı olur. Müşterilere daha iyi alışveriş fırsatları sunmada, işleri daha verimli hale getirmede ve kuruluşların rekabet gücünü artırmada önemli bir rol oynamaktadır. E-ticarette BİT'in inovasyon ve kullanımına ilişkin bazı temel alanları aşağıdakılardır:

Alışveriş platformları ve mobil uygulamalar: BİT inovasyon araçlarıyla oluşturulan çevrimiçi alışveriş platformları ve mobil uygulamalar, müşterilerin her zaman, her yerde alışveriş yapmasına olanak tanır. Bu platformlar, kullanıcılara ürünleri aramak, fiyatları karşılaştırmak, sipariş vermek ve ödemeleri ayarlamak için basit ve kullanıcı dostu bir arayüz sağlar.

Erişim sistemleri ve kişisel tanımlama: Biyometrik verilerin kullanımı (parmak izi, yüz tanıma, ses tanıma) ve iki faktörlü kimlik doğrulama prosedürleri gibi yenilikçi erişim sistemleri, e-ticarette güvenlik seviyesini

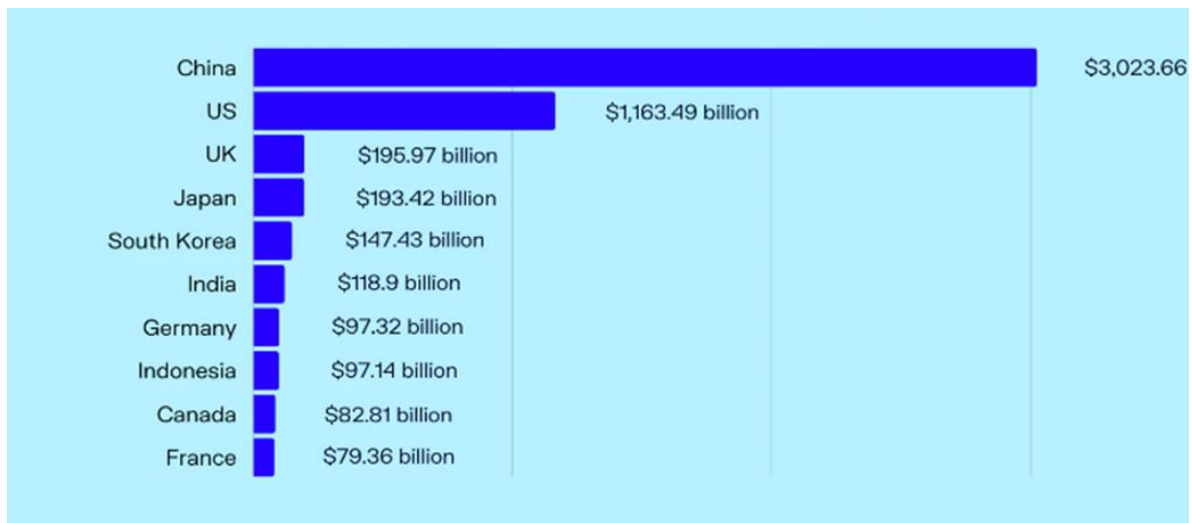
artırmakta ve müşterilere daha rahat erişim sağlamaktadır. Bu teknolojiler, kişisel tanımlama aşamalarında daha güvenli ve hızlı çözümler sunmaktadır.

Bilgi analitiği ve müşteri deneyimi: BİT inovasyon teknolojileri tarafından toplanan verilerin analizi, şirketlere müşteri deneyimini iyileştirmek için önemli bir araç sağlar. Büyük veri analitiği ve makine öğrenimi algoritmaları, şirketlere müşteri operasyonları, çeviri hizmetleri ve ürün teklifleri gibi alanlarda faydalı bilgiler sağlar.

Blockchain teknolojileri: Blockchain, e-ticarette de güven ve şeffaflık ortamı sağlayan yenilikçi bir teknolojidir. Blockchain, işlemleri doğrulamak ve izlemek ve bilgi işlem güç kaynaklarını yönetmek için kullanılır. Bu, hem müşterilerin yaşamlarına olan güvenlerini artırmalarına yardımcı olur hem de ticari kuruluşlara güvenli ve emniyetli bir ortam sağlar.

Robotik ve otomasyon: Robotik ve otomasyon teknolojileri, e-ticarette süreçlerin otomasyonunu ve verimliliğini sağlar. Otomatikleştirilmiş depo sistemleri, otomatik sipariş toplama ve paketleme sistemleri ve otomatik müşteri hizmetleri sohbet robotları gibi teknolojiler, ticari kuruluşların çalışmalarını hızlandırır ve hata riskini azaltır.

BİT inovasyon teknolojilerinin kullanımı, daha verimli, güvenli ve müşteri dostu bir e-ticaret deneyimi oluşturmaya yardımcı olur.

Grafik 1: 2023'te ilk 10 ülke bazında e-ticaret hacmi (milyar dolar) **Kaynak:** International Trade Administration

Uluslararası Ticaret Kurumunun 2023 raporuna göre Çin'in elektron ticaret hacmi 3 trilyon dolar ile ilk sırada yer alırken, en büyük e-ticaret pazarı olarak ABD elektron ticaret hacminden yaklaşık iki kat büyüktür. Çin ve ABD'den sonra en büyük e-ticaret pazarı 196 milyar dolarla İngiltere yer almaktadır. İlk beşliyi 193 ve 147 milyar dolarla iki Doğu Asya ülkesi – Japonya ve Güney Kore tamamlıyor.

Bahsedilen 10 e-ticaret pazarının yarıya Asya'da bulunuyor. En yoğun nüfuslu kıta olduğu düşünüldüğünde bu durum beklenenin sayılsa da aynı zamanda bu ülkelerin internet erişim altyapısı ve teknoloji kullanım oranı dünyanın bir çok ülkesinden ileridir.

4 Bilgi Toplumu ve Elektronik Ticaret

Çağımızda bilgi üretim sürecine önemli bir faktör olarak girmekte ve ekonomiyi derinden etkilemektedir. Bilginin bu rolü nedeniyle bilgi ekonomisi, ekonomik aktivitede bilginin yoğunluğunun artmasına ve ekonomik olayların küreselleşmesine yol açmıştır. Bilgi, üretim maliyetlerini düşürerek mal ve hizmetlerin üretimi için daha verimli yöntemler geliştirmekte, aynı zamanda yenilikçi süreçlerde aktif rol oynamakta, üretim teknikleri geliştirmektedir. Gelişmiş ülkelerde üretim süreçlerinde geleneksel faktörlerin yerine yoğun teknolojik ürünlerin üretilmesine olanak sağlayan bilgiye dayalı bir üretim modeli bulunmaktadır. Bu sisteme hızla uyum sağlayan ülkelerde (Güney Kore, Çin, Singapur, Tayland vb.) büyüme hızlanmaktadır. Son yıllarda bilgi toplumunda küresel üretim hacmi, mal üretiminden hizmet üretimine doğru kaymıştır. Gelişmiş ülkelerde ekonominin büyük bir kısmı hizmet sektörünün payına düşmektedir. Dünyanın en büyük yüz şirketinin %65-70- i hizmet sektöründe yer almaktadır (Kantar, vd, 2014).

Bilgi iletişim teknolojilerinden önceki dönemlerde mal üretimi, makinelerin ve insanların koordinasyonuna bağlıydı. Bilgi toplumunda ise önemli faktör bilgi iletişim teknolojileri vasıtasıyla üretilen ve pazara sunulan hizmet ve ürünlerdir. Bilgisayar ve iletişim teknolojileri, bilgi toplumunun gelişimine destek sağlayan ana bileşendir. Bilgi toplumunun simgesi, bilgi ağları ve veri bankalarından oluşan bilgisayar tabanlı bir kamu altyapısıdır. Bu altyapının sağladığı avantajlarla kendini gösteren gönüllü sivil toplum, bilgi toplumunda sosyo-

ekonomik sistemi oluşturmaktadır. Bilgi toplumu, yüksek düzeyde, büyük ölçekli bilgi üreten bir toplumdur. Bilgi toplumunda değişim ve gelişimin temeli, bilginin hızlı büyümesi, öğrenmeyi öğrenmesi ve bireyselleşmesidir.

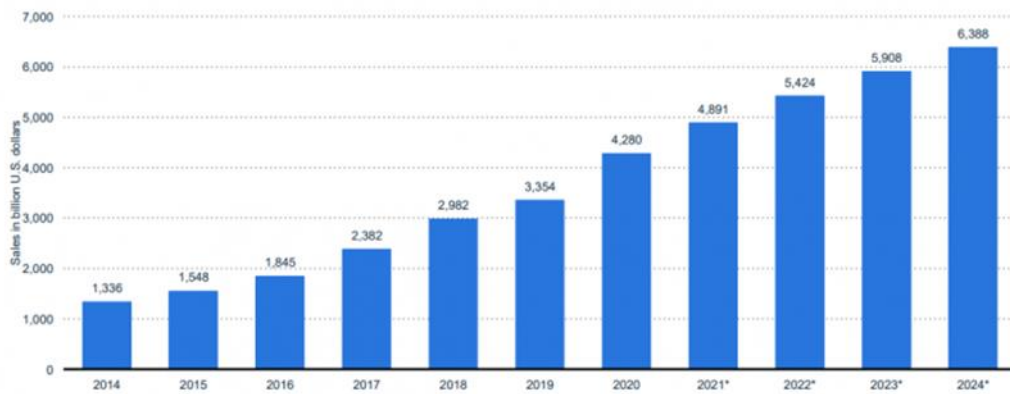
Bilgi toplumunun oluşumunda büyük rol oynayan bilgisayarlar, mikroelektronik ve entegre devreler, robotlar, multimedya, biyoteknoloji, iletişim teknolojileri, otomasyon, yeni teknolojik malzemeler vb. şeklinde sıralanabilir. Yenilikçi fonksiyonlara, çeşitli yayın yeteneklerine, bilgi iletişimi ve iletişimine sahip bilgisayarlar, bu alandaki mesafeleri azaltarak bilgi toplumundaki çalışmalarını kolaylaştırmaktadır.

Fritz Machlup, bilgi temelli ekonomi terimini literatüre kazandırmıştır (Machlup,2014). Bilgi ekonomisinde devletlerin bilgi teknolojilerinin oluşturduğu hız ve iletişim ağı içerisinde sosyal, teknolojik ve ekonomik düzeye ulaşmasını sağlayabilecek en önemli unsur yenilik ve buluşların sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Bu nedenle ekonomik alanda ilerleme kaydeden tüm ülkelerde eğitimin özel bir yeri vardır. Satıştan devirlere, ihalelerden sözleşmelere, ekonomiye kadar her türlü işlemin yeni teknolojileri kullanarak yapılabilmesi, ekonomik yapılanmada önemli değişikliklere yol açmaya başlamıştır.

Küreselleşme ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi sonucu ortaya çıkan e-ticaret, ekonomik yaşam üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bilgi toplumunda, e-ticaret altyapısına yapılan yatırım, işgücü verimliliğini artırmakta ve ekonomik büyüme ile sonuçlanmaktadır. E-ticaret; mal ve hizmet alım ve satımı, bilgisayarlar, hane halkı üyeleri, bireyler, hükümetler ve diğer kamu veya özel kuruluşlar, bilgisayar ağları aracılığıyla yapılabilecek işlemlerin tümünü kapsıyor. E-ticaret, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarafından telekomünikasyon ağları aracılığıyla ürünlerin üretimi, reklamı, dağıtımı ve satışı olarak tanımlanmaktadır. E-ticaret, ticari operasyonlar sürecinde verimlilik ve doğruluk sağlayan kapsamlı bir teknoloji olmasının yanı sıra, işletmelerin tüm paydaşların yararına tüketicilerle bilgi alışverişinde bulunmalarının bir yoludur.

E-ticareti vazgeçilmez kılan unsurların başında uluslararası ticarete sınırların aşılması, satıcı konumundaki firmalara sınırsız alıcı potansiyeli sağlamakla kalmayıp, alıcılara buldukları yerden sınırsız ürün seçeneği sunmaktadır. Kişilerin, şirketlerin ve devletlerin e-ticaret yoluyla yapabilecekleri sınırsız ve en yaygın kullanılan işlemler şunlardır:

- Sipariş verme ve alma;
- Elektronik alanda ürün ve hizmet alım satımı;
- Elektronik deęişim;
- Promosyon, reklam ve bilgilendirme;
- Bankacılık işlemlerinin elektronik ve para transferi;
- Gümrükleme hizmetleri;
- Elektronik alanda üretim ve sevkiyatların takibi;
- Ortak üretim ve mühendislik;
- Elektronik ortamda kamu alımları;
- Dijital imzalarla güvenli işlemler;
- Onlayn noter işlemleri;
- Fikri, sınav ve ticari mülkiyet haklarının korunması ve devri;
- Onlayn vergi hizmetleri;

Grafik 2. Yıllara göre dünyadaki e-ticaret hacmi ve büyüme hızı (2014-2024). **Kaynak:** International Trade Administration

5 İnovasyon ve Bilgi İletişim Teknolojilerinin Azerbaycan'da e-ticaretin gelişimine etkisi

Bir çok ülkede olduğu gibi Azerbaycan'da da inovasyon ve BİT'in e-ticaretin gelişmesinde büyük etkisi vardır. Bu faktörler, e-ticaret sektöründe değişimlere ve müşteriler için daha hızlı, daha güvenli ve daha uygun alışveriş fırsatlarına yol açmaktadır. Azerbaycan'da inovasyon ve BİT'in e-ticaret üzerindeki etkisi aşağıdaki gibi sıralana bilir:

Alışveriş platformları ve çevrimiçi mağazalar: ICT-inovasyon araçları tarafından oluşturulan çevrimiçi alışveriş platformları ve çevrimiçi mağazalar, Azerbaycan'daki çeşitli sektörler, çalışanlar ve müşteriler için daha fazla fırsat yaratıyor. Bu platformların geniş bir ürün yelpazesi, fiyat pazarlığı yapabilme, sorunsuz bir ödeme sistemi ve sertifikalı satıcılardan satın alınan ürünler gibi avantajları vardır.

Elektronik ödeme sistemleri: Mobil ödeme platformları ve diğer elektronik ödeme yöntemleri gibi yenilikçi elektronik ödeme sistemleri Azerbaycan'da elektronik ticaretin yaygınlaşmasını desteklemektedir. Bilgi İletişim Teknolojileri ve inovasyon teknolojileri ile sağlanan bu ödeme sistemleri, kullanıcıların güvenli, hızlı ve kolay bir şekilde ödeme yapmalarını sağlar ve kasiyerlerle fiziksel ödeme sürecini daha da kısaltır.

Lojistik teknolojileri: İnovasyon ve BİT, e-ticarette lojistik sürecinde değişikliklere yön veriyor. Otomatikleştirilmiş depo sistemleri, lojistik bilgi sistemleri, GPS takibi, kendi kendine giden arabalar ve diğer teknolojiler, siparişleri hızlandırmamıza, taşıma sürecinin optimize edilmesine ve müşterilere daha hızlı ve risksiz bir çözüm sunulmasına olanak tanır.

İlgili bilgiler ve müşteri deneyimi: BİT inovasyon teknolojilerinin uygulanması, Azerbaycan'daki e-ticaret şirketlerinden daha fazla bilgi ve kaynak toplama ve tekliflerinizi koşullandırma fırsatı yaratır. Büyük veri analitiği, içerik analizi algoritmaları ve kullanıcı geri bildirim sistemleri, şirketlerin müşterilerine özel ürün ve hizmetler sunmaları için etkili araştırma ve analitik yeteneklerdir (Rahmanov, Süleymanov, İbrahimova, 2018.).

Azerbaycan'da e-ticaretin gelişimine yenilik ve BİT'in etkisi, müşteriler için daha geniş alışveriş fırsatları, hızlı ödeme sistemleri, etkin lojistik ve cracking süreçleri ve bazı müşterilerle çalışmanın avantajları. Bu faktörler e-ticaretin yaygınlaşmasını ve Azerbaycan'ın dijital ekonomisinin gelişmesini desteklemektedir.

Globalleşen dünyada ticaretin önemi her geçen gün artmaktadır. Batı ülkeleri, Amerika ve Çin'de yaygın olarak kullanılan e-ticaret, günümüzde Azerbaycan'da da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Ülkemizde 2005 yılında "Elektronik Ticarete Dair Kanun" kabul edilmiştir. 2 Aralık 2008 tarihinde "SilverKey Azerbaycan" firması ilk kez "VISA" ve "MasterCard" üzerinden özel lisans almış ve ardından Azerbaycan'da e-ticaret şekillenmeye başlamıştır. 2016 yılında "Elektronik Ticarete İlişkin Kanun"da dış ve iç online ticaret deneyimi incelenerek eklemeler ve değişiklikler yapılmıştır. Elektronik ticaretin gerçekleştirilmesi için özel izin (lisans) gerekmemektedir. Özel izin gerektiren faaliyet alanlarında elektronik ticaret yapıldığında, satıcı (sağlayıcı) kanuna uygun olarak bu faaliyet için lisans almak zorundadır. E-ticaret faaliyeti için herhangi bir zaman ve yer kısıtlaması yoktur, herkes istediği zaman cep telefonu ile bile işlem yapabilir.

"Azerbaycan Cumhuriyeti Elektronik Ticaret Kanunu"na göre elektronik ticaret, bilgi sistemlerini kullanarak mal alım satımı, hizmet sunumu ve iş yapma faaliyetidir.

Elektronik ticaret, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından telekomünikasyon ağları aracılığıyla ürünlerin üretimi, reklamı, dağıtımı ve satışı olarak tanımlanmaktadır. E-ticareti önemli kılan sebeplerin başında uluslararası ticarete sınır ötesi firmalara sınırsız alıcı potansiyeli sağlamanın yanı sıra alıcı konumundan sınırsız ürün seçeneğine erişim sağlanması klasik yöntemlerle kıyaslanamayacak kadar büyük avantajlar sunmaktadır.

Yurtiçi e-ticaretten farklı olarak uluslararası e-ticaretin düzenlenmesinde ve geliştirilmesinde gümrük vergisi ve diğer düzenlemelerin rolü çok önemlidir. Elektronik ticaret yoluyla ülkeye getirilen mallar ticari amaçla getirildiğinde vergilendirilerek bütçeye dahil edilmekte ve bu malların ülkenin milli ve ekonomik güvenliğine tehdit oluşturup oluşturmadığının denetimi yapılmaktadır. Gümrük makamları tarafından 21 Ağustos 2020 tarihinde "Gerçek kişiler tarafından üretim veya ticari amaçla kullanılmayan eşyanın transit geçişine ilişkin azaltılmış ve Sadeleştirilmiş Kurallar"da bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklere göre, gerçek kişiler tarafından ticari olmayan amaçlarla yurda getirilen eşyanın gümrük kıymeti sınırı takvim ayı başına 1500 ABD dolarından 800 ABD dolarına, ticari olmayan eşyanın gümrük kıymeti sınırı ise 1500 ABD dolarından 800 ABD dolarına kadar azaltılmış. Nakliye ve nakliye şirketlerinin takvim ayı başına 1000 ABD dolarından 300 ABD dolarına indirilmiştir. Ayrıca, gümrük hududuna getirilen aynı veya benzer eşyanın miktarının 2 birimi geçmesi halinde, o sırada belirlenen değer sınırı dikkate alınmaksızın fazla kısım üzerinden vergi uygulanır. Bu hacmin azalmasına rağmen her yıl ülkede e-ticaret hacmi yüzde 20-30 civarı artmaktadır. Bu ülkede e-ticaret kültürünün ve teknoloji yeniliklerin artık her türlü vergi ve gümrük düzenlemelerine rağmen hacminin her gün daha da arttığı yeni ticaret alanının göstergesidir.

Elektronik ticaret sırasında risklerin analiz edilebilmesi ve gümrük kontrolünün doğru bir şekilde yapılabilmesi için, ticari amaçla kullanılmayan eşyanın gerçek kişiler tarafından sınırdan geçilmesi durumları hariç olmak üzere, eşya gümrük bölgesine girmeden önce kısa bir ithalat beyannamesinin elektronik ortamda elektronik ortamda

sunulması gerekmektedir. Gümrük makamları. Böylece sınır kapısı ve gümrük beyannamesi verileri üzerinden risk analizi yapılmakta, sınırdan geçen mal ve taşıt verilerine göre risk kriterleri belirlenmektedir. Risk grubuna dahil olan yurt dışı ekonomik faaliyet katılımcılarının verileri, sınır ötesi veriler baz alınarak düzenli olarak güncellenmektedir. Gümrükleme sürecinde her zaman en son bilgiler kullanılır.

Eylül 2020 tarihinden itibaren "Sadeleştirilmiş Beyanname- Elektronik Ticaret" (Akıllı Gümrük) projesi hayata geçirilmiştir. Burada, taşıyıcı firmalar aracılığıyla sipariş edilen uluslararası kargoların "Basitleştirilmiş beyan - Elektronik Ticaret" üzerinden gümrük idaresine beyan edilmesi gerekmektedir. Ancak bu uygulamanın da bazı sakıncaları vardır. Böylece e-ticaret platformlarından "Akıllı Gümrük" uygulaması ile ithal edilen malın o sistem üzerinden iade işlemi yapılmamaktadır.

2021 yılında "e.customs.gov.az" portalı ve "Akıllı Gümrük" mobil uygulaması üzerinden 6.800.000'den fazla elektronik ticaret beyannamesi gümrük idarelerine sunuldu. Portalda 200.000'den fazla, mobil uygulamada ise yarım milyondan fazla kullanıcı kaydolmuştur.

Sadeleştirilmiş beyanname - Elektronik ticaret beyanı hizmeti, ithal edilen malların bireyler tarafından tercihli ve basitleştirilmiş kurallara göre beyan edilmesini kolaylaştırmak için oluşturulmuştur. Bu servise girdiğimizde ekrana sipariş miktarı bilgisi yansır ve bu da kullanıcıların sipariş ayarlamasına yardımcı olur.

Azerbaycan'ın coğrafi konumu itibarıyla, komşu ülkelerin ekonomik ve siyasi durumu ve buna benzer diğer faktörlerin yanı sıra, gümrükten çekme bir takım ciddi sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunlar, ağırlıklı olarak kaçakçılık ve gümrük vergisi kaçaklığından kaynaklanan gümrük risklerinin yönetiminde karşılaşılmaktadır. Bu tür risklerin önlenmesi için sınırdan geçen tüm eşyanın gümrük kontrolüne tabi tutulmasının, gümrükleme sürecinin gecikmesine, ücretlerin artmasına ve personel ve teknik kaynakların yanlış tahsis edilmesine yol açtığı da belirtilmelidir. Bu noktadan hareketle Azerbaycan'da Dünya Gümrük Örgütü üyesi gelişmiş ülkelerin yanı sıra gümrük işlerinin daha şeffaf hale getirilmesi ve gümrük risklerinin ortadan kaldırılması amacıyla risklerin yönetimine yönelik bilgi sisteminin uygulanması gümrük işlerinde elektronik bir devlet inşası yönünde önemli süreçlerden biridir (Süleymanov , İbrahimova ,2019).

E-ticarette hızlı gönderiler için başlıca risk göstergeleri ve parametreleri aşağıdakilerdir:

-paket sayısı, paket tipi, beyan sahibinin/acentenin adı ve kimlik numarası, istatistiksel değer, gönderici/ihracatçı, alıcının adı ve kimliği, varış ülkesi, ticaret ülkesi, menşe/ihracat ülkesi, malların ticari tanımı, ülke menşe, brüt/net ağırlık.

Azerbaycan da e-ticaretin normatif-yasal temeli Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Azerbaycan Cumhuriyeti Medeni Kanunu, Azerbaycan Cumhuriyeti "Elektronik İmza ve Elektronik Belge" Kanunu ve diğer normatif yasal düzenlemeleri içermektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmaların yanı sıra, Azerbaycan'da 100 kişiye düşen internet kullanıcı sayısı 85'tir. Dünya ortalaması 63, Avrupa ortalaması ise 83 kişidir.

İnternet kullanıcılarının özgül ağırlığına ek olarak, 2 faktör daha dikkate alınır: Bunlardan biri penetrasyon, yani internete erişim için teknik yetenekler, ağır fiziksel erişilebilirliğidir. Bu kategoride yer alan bazı göstergelere göre Azerbaycan dünya ve Avrupa ülkeleri ile kıyaslanabilir. Örneğin, 3G ve üzeri ağ kapsama alanı %97'nin üzerindedir. Dünya ortalaması %93'tür.

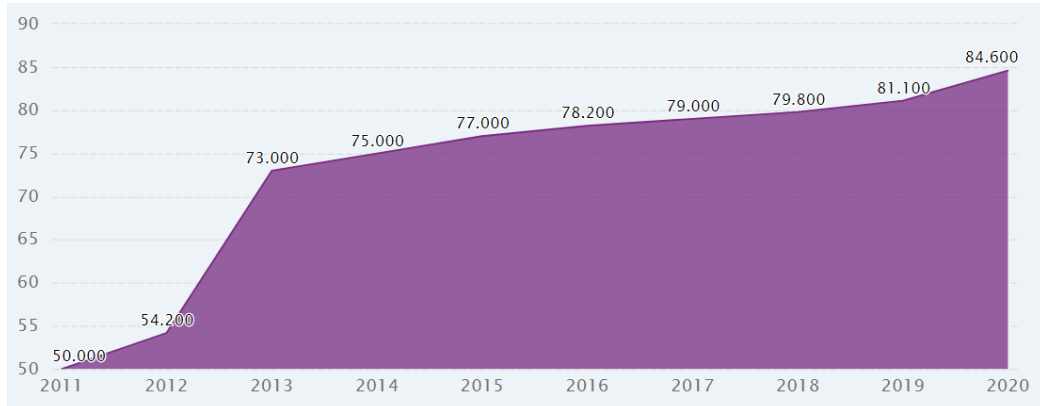
İkinci faktör internet altyapısıdır. Azerbaycan'da sabit geniş bant internet kullanıcılarının yaklaşık %60'ı ağa ADSL teknolojisi ile bağlanmaktadır. Fiber optik kablo ile bağlantı göstergesi %25'tir. Şu anda bu oran Gürcistan'da %93, Rusya'da ise %68'dir.

21. yüzyıl bilgi çağı olduğu için yenilikçi özelliklere sahip yeni bir toplumun kurulması ve gelişmesi en önemli etkenlerden biridir. İnternet altyapısının ve insanların dijital bilgilerinin oluşturulması ülkemizde bilgi toplumu oluşturmanın temel konuları arasında yer almaktadır. Günümüzde dünyanın birçok ülkesinde insanları dijital bilgiyle eğitmek için projeler uygulanıyor. Azerbaycan'da insanların dijitalleşmesi ve bilgi toplumunun gelişimi için önemli olan bir çok ön lisans ve lisans eğitim programı ve 10'dan fazla şubesi olan CISCO Network Academy ve benzeri bilgi iletişim konusunda eğitim veren kurslar bulunmaktadır.

Azerbaycan'daki ilk e-ticaret portalı yaklaşık 14.000 kullanıcısı olan www.b2b.az'dır. Bu e-ticaret portalı sayesinde girişimciler, özellikle tarım üreticileri piyasaya ücretsiz erişime sahip oluyor. Portalın ziyaretçileri arasında Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye, Çin, Ukrayna, Almanya, Kazakistan, Hindistan, Beyaz Rusya, Büyük Britanya, Endonezya, Fransa, İtalya, BAE, İspanya, Yunanistan, Güney Kore, Danimarka, Macaristan, Hollanda yer alıyor. Site, gıda endüstrisi, inşaat, lojistik, BİT, eğitim, ticaret, endüstri ve hizmetler alanlarında bir dizi ticaret teklifi içermektedir. Son yıllarda çok popüler olan "turbo.az", "tap.az", "boss.az" ve "bina.az" gibi araba alım- satımı, konum kira ve satışı, kariyera hizmeti ve diğer popüler hizmet sunan sitelerin satış hacmi geleneksel piyasa hacmine oranla katlanarak çoğalmıştır (Rahmanov,vd,2019). Özellikle Covid -19 pandemi sürecinde ve aynı zamanda Türk lirasının dolara oranla ucuzlaşması fonunda Türkiye'den olan ticaret hacmi önceki yıllara göre 25-30 kat artmıştır.

Dünya bankasının verilerine göre 2022'de Azerbaycan'da internet kullanıcıları toplam nüfusun %84.6 olarak rapor edilmiştir. Ülkeye göre internet kullanıcıları nüfusa oranı Dünya Bankası tarafından yıllık olarak

güncellenmektedir. Veriler, Global Database'in Azerbaycan- Tablo AZ.World Bank.WDI: Telekomünikasyon altında kategorize edilmiştir. İnternet kullanıcıları, son 3 ay içinde interneti (herhangi bir yerden) kullanan kişilerdir. İnternet bir bilgisayar, cep telefonu, kişisel dijital asistan, oyun makinesi, dijital TV vb. aracılığıyla kullanılabilir.

Grafik 3. Azerbaycan'da internet kullanıcılarının nüfusa oranı (2011-2020). Kaynak: Azerbaijan Internet Users: Individuals: CEIC. The data is categorized under Global Database's Azerbaijan 2023

Azerbaycan'da e-ticaret yasası 2005 yılında kabul edilmiştir. E-ticaret faaliyetleri için zaman ve mekan sınırı yoktur. Aynı zamanda ülkede dijitalleşmenin geliştirilmesi konusunda devam eden çalışmalar sonucunda vatandaşlarımız diğer ülkelerdeki e-mağazaları kullanabilecekler. Örnek olarak Azerbaycan'da elektronik ortamın gelişmesinde Azericard'ın önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Bu kartın yardımıyla karttan karta hizmet, kamu hizmetleri, vergi ödemesi, mobil bankacılık vb. hizmetler kolayca uygulanabilir. Hizmetler için ödemeler güvenli bir şekilde yapılır. MilliKart, GoldenPay ve çok sayıda bankanın iş birliği sonucunda e-ticaret hizmeti oluşturularak halkın hizmetine sunuldu. Bu hizmette yüksek teknolojinin yanı sıra güvenlik ve mahremiyet önemli unsurlardır.

İnternet kullanımının mevcut seviyesinde, küresel trendlere göre Azerbaycan'da perakende satışlarda e-ticaretin payı yaklaşık %10 civarındadır. Bu hacmin daha da artması için e-ticaret altyapısının genişletilmesi, e-ticaret platformları için minimum güvenlik gereksinimlerinin belirlenmesi ve yerleşik olmayan vergi mükellefleri için vergi mekanizmasının iyileştirilmesi ve diğer teknik detaylar daha da geliştirilmelidir (Rahmanov, vd,2018).

Azerbaycan'da Elektronik Ticaret Kanunu 2005 yılında kabul edilmiş olmasına rağmen, bu alandaki ilk göstergeler ancak 2008 yılında kendini göstermeye başlamıştır. Bunun temel nedenlerinden biri, çevrimiçi bir ödeme sisteminin olmamasıydı. GoldenPay sistemini hayata geçiren ilk ulusal online ödeme sistemi hesab.az internet ödeme portalı 2008 yılında hayata geçirilmiştir. Aynı zamanda "million.az" web sitesi üzerinden e-ödeme hizmetleri verilmektedir. Ayrıca Azerbaycan'da birçok şirket "GoldenPay" sistemini kullanmaktadır.Şu anda her iki portal da ağ pazarlama, ödeme kartları, e-cüzdanlar, mobil ve sabit hat Telefon, kamu hizmetleri, kablolu TV, bankacılık, sigorta, e-mağaza vb. için ödeme yapmak mümkündür. Ayrıca son zamanlarda e-manat ve e-para gibi elektronik ödeme hizmetleri de tüketicilere sunulmaktadır. İnternet kullanıcılarının sayısının artırılması, banka kartlarının sayısının artırılması, KDV çekme portalı üzerinden ödenen KDV'nin çevrimiçi nakit ödemelerden daha yüksek bir faiz oranıyla iade edilmesi, nakit dışı ödemeleri teşvik edecek önlemler, devlet programının önceliklerinden biridir. internet Azerbaycan'da e-ticaret yoluyla ticaret yapmaya meyilli çok sayıda genç arttırdım. Aynı zamanda komşu ülkelerin para birimlerinin özellikle Azerbaycan manatı karşısında değer kaybetmesi, Türkiye'den gelen elektronik siparişlerin hacmini ve bu hizmeti yapan şirket sayısını artırmıştır. Tüm ülke için tek bir e-ödeme alanı ihtiyacı dikkate alınarak, Azerbaycan'da Toplu Ödemeler için Merkezi Bilgi Sistemi kurulmuştur.

6 Sonuç

2014-2023 yıllarında dünya çapındaki e-ticaret hacmine bakıldığında, hızlı bir artış eğilimi görülmektedir. Özellikle pandemi döneminde bu hacim 4,2 trilyon dolara ulaşması ve pandemi sonrası dönemde de aynı tempo devam etmesi bu ticaretin her gün daha da yaygın olarak kullanımını göstermektedir. E-ticarette büyük bir sorun, çoğu paketin boyutunun küçük olması ve çoğunlukla "düşük değerli" olmasıdır. Böylece parseller düşük değerde olup vergi ve harçlardan muafır ve ülkeye girişte çok az bilgi istenmektedir.

2017-2023 döneminde Azerbaycan'da e-ticaret hacminde artış eğilimine bir delil de "Akıllı Gümrük" mobil uygulamasının her ay kullanıcı sayısında yüzde on oranında artış olmasıdır.

Ülkemizde e-ticarete yönelik gümrük riskleri, yasaklı ve kısıtlı mallar, gümrük ödemelerinden kaçınma, gümrük değerindeki bozulmalar olmak üzere 3 gruba ayrılabilir. Yasaklanmış ve kısıtlanmış mallarla ihracat sırasında sıklıkla karşılaşılır. İthalat anında bu mallar çoğunlukla kozmetik (zayıflama) ürünlerinin ithalatında

görülmektedir. Uygulamadaki temel risk faktörlerinden biri, ithal edilen eşyanın belirli kısımlara bölünerek dağıtılması suretiyle daha düşük değerli, 300\$ limitinin altında görünmesi ve dolayısıyla gümrük ödemelerinin kaçırılmasıdır. Ayrıca, bölünemez paketlerin (özellikle elektronik) gümrük değerlerinin yanlış beyan edilmesi de bir başka risktir. Son dönemde e-ticarete risk oluşturan bir diğer ürün de gizlice bilgi almaya yönelik teknik araçların (ses/görüntü kayıt cihazı) ithalatıdır.

Son zamanlarda Azerbaycan'da e-ticarete ilgi giderek artıyor. Bunun bir teyidi olarak 2021 yılında Azerbaycan'da e-ticaret hacminin bir önceki yıla göre %95 artarak 3.7 milyar manat olduğunu söyleyebiliriz. Azerbaycan'da e-ticareti teşvik etmek için son yıllarda alınan bir takım önlemlere rağmen, geleneksel ticareti tercih edenlerin sayısı ile e-ticarete yönelenlerin sayısı arasında hala keskin bir fark olduğu yadsınamaz. Çoğu e-ticaret alıcısı, yerel e-ticaret platformlarından ziyade tanınmış yabancı e-ticaret platformlarından sipariş verir. Bu nedenle, ülkede iç pazarın geliştirilmesi için son zamanlarda e-ticaretin KDV'den muaf tutulması konusunda tartışmalar yapılıyor.

2022 istatistiklerine göre küresel perakende satış hacminin yaklaşık 25 trilyon dolar hacminde olduğu, yaklaşık olarak ülkeler arası satılan her 5 üründen 1'inin e-ticaret aracılığı ile yapıldığı görülmektedir. 2022 istatistiklerine göre Azerbaycan, UNCTAD B2C e-ticaret endeksinde 144 ülke arasında 68. sırada yer alıyor. Küresel e-ticaret, 2021'de yaklaşık 4,3 trilyon dolardan 2024'te 6,4 trilyon dolara ulaşacak. Azerbaycan'da e-ticaretin büyüme hızı yılda yaklaşık iki kat artmasına rağmen, perakende ticaret cirosundaki payı yüzde 0,4-0,5 iken, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinde bu rakam yüzde 10-15'e ulaşıyor.

Hükümetler, dünyada giderek daha fazla bilgi ve iletişim teknolojisi aracını faaliyetlerine entegre etmektedir. Bu araçların kullanımı, birçok e-devlet vizyonu ve stratejisinin benimsenmesine yol açmıştır Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2030 kalkınma stratejisine göre, ülkenin e-devlet alanında yeni stratejileri uygulama hedefleri bulunmaktadır. Bu stratejiler arasında, BİT ve iletişim servislerinin daha yaygın olarak kullanılması, güvenli bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi, ulusal standartların oluşturulması, dijital ödemelerin yaygınlaştırılması, modern bilgi-iletişim teknolojilerinin sistematik ve aşamalı olarak kullanılması, e-hizmetlerin sunulması için eğitim faaliyetleriyle nitelikli kullanıcılar ve uzmanların yetiştirilmesi yer almaktadır. Azerbaycan'ın modern devlet yapısı için ise e-devlet hizmetlerinin toplam kullanımının artırılması öncelikli hedeflerden biridir. Bu stratejiler, ülkenin bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı bir toplum oluşturma yolunda atılan adımları vurgulamaktadır. Bu strateji paralelinde elektron ticaret hacminin de artmasına destek olmaktadır.

Kaynakça

- Rahmanov, Süleymanov, İbrahimova. 2018. *Elektron ticaretin Azerbaycanda inkişaf perspektivleri*. 1st International Science and Engineering Conference, Bakü, Azerbaycan.
- Rahmanov, Suleymanov, Ibrahimova. 2019. *Azerbaycanda dövlət xidmət keyfiyyətinin yüksəldilməsində elektron hökumət innovativ texnologiyalarından istifadənin inkişafı*. Azərbaicanın İnnovativ İnkişafında Mühəndisliyin Rolü: Hədəflər Və Perspektivlər Beynəlxalq Konfransı. 29-30 Noyabr, Bakü, Azerbaycan.
- Kantarcı, Özalp, Sezginsoy, Özaşkınlı, Cavlak. 2014. *Dijitallesən Dunyanın İtici Gucu E-Ticaret* <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/9675-dijitallesen-dunyanin-itici-gucu-e-ticaret> (Erişim tarihi 21.06.2023)
- İbrahimova, X. 2021: *Azerbaycanda informasiya kommunikasiya texnologiyalarının reqemsal iqtisadiyyatın inkişafında ve formalaşmasında tesiri*. Journal of Baku Engineering University. Volume 5, Number 2 s.s. 136-144.
- Machlup, F. 2014). *Knowledge: Its creation, distribution and economic significance, Volume III: The economics of information and human capital* (Vol. 781). Princeton University Press.
- Global Ecommerce Sales Size Forecast 2023. <https://www.trade.gov/ecommerce-sales-size-forecast> (Erişim tarihi 20.06.2023)
- <https://www.ceicdata.com/en/azerbaijan/telecommunication/az-internet-users-individuals--of-population>. (Erişim tarihi 20.06.2023)
- “*Elektron ticarət haqqında*” Azərbaican Respublikasının Qanunu. 2005
- Süleymanov E., İbrahimova X. 2019. *Azərbaicanada elektron ticarətin mövcud vəziyyətinin qiymətləndirilməsi*, . III International Scientific Conference Of Young Researchers Devoted To The 96-Th Anniversary Of Azerbaijan National Leader Heydar Aliyev April 29-30, 2019, Baku Engineering University, Khirdalan/Azerbaijan
- <https://www.statista.com/outlook/dmo/ecommerce/azerbaijan>
- https://www.stat.gov.az/source/information_society/